

UNIVERSITATEA BABEȘ BOLYAI
FACULTATEA DE SOCIOLOGIE ȘI ASISTENȚĂ SOCIALĂ
SPECIALIZAREA SOCIOLOGIE

REZUMAT TEZĂ DE DOCTORAT
IDENTITATEA LA ADOLESCENȚI

Doctorand: Grosu (căs. Dobrescu) Ada Ioana

Coordonator: Prof.univ.dr. Petru Iluț

CLUJ – NAPOCA
2014

CUPRINS

ARGUMENT	
PARTEA TEORETICĂ	
1. ADOLESCENȚA. CADRU GENERAL	
1.1. Accepțiuni ale conceptului de adolescență	
1.2. Caracteristici bio-psiho-sociale ale adolescenței	
1.3. Abordări teoretice asupra adolescenței	
1.4. Stadiul actual al cercetărilor românești privind adolescența	
2. ABORDĂRI GENERALE ALE IDENTITĂȚII	
2.1. Identitatea	
2.1.1. Clarificare conceptuală	
2.1.2. Teorii stadiale ale identității	
2.1.3. Tipuri de identificare	
2.1.4. Identitate socială și personală	
2.2. Metode de studiere a identității. Sinele	
2.2.1. Delimitări conceptuale	
2.2.2. Tipologii ale sinelui.....	
2.2.3. Sinele în societatea contemporană	
2.2.4. Imaginea de sine	
2.3. Metode de studiere a identității. Stima de sine	
2.3.1. Delimitări conceptuale	
2.3.2. Formarea și evoluția sinelui și a stimei de sine la copii și adolescenți	
2.3.3. Componentele stimei de sine	
2.3.4. Tipologii ale stimei de sine.....	
2.3.5. Abordări teoretice privind sinele și stima de sine.....	
2.3.6. Măsurarea conceptelor de Sine și Stimă de sine	
2.3.7. Stima de sine la fetele adolescente	
2.3.8. Stima de sine la băieții adolescenți.....	
2.3.9. Complexul de inferioritate și cel de superioritate	
2.3.10. Rolul părinților și al familiei în dezvoltarea stimei de sine la copii și adolescenți	

2.3.11. Stima de sine și tranzițiile școlare.....	
3. COMPONENTE FUNDAMENTALE ALE IDENTITĂȚII.....	
3.1. IDENTITATEA DE GEN.....	
3.1.1. Delimitări conceptuale.....	
3.1.2. Abordări teoretice privind identitatea de gen.....	
3.1.3. Diferențe specifice de gen.....	
3.1.4. Modalități de transmitere a identității de gen la adolescenți.....	
3.1.5. Identitate sexuală la adolescenți.....	
3.2. IDENTITATEA ETNICĂ ȘI CULTURALĂ.....	
3.2.1. Delimitări conceptuale.....	
3.2.2. Identitate etnică și stimă de sine la adolescenți.....	
3.2.3. Minorități etnice și rasiale de adolescenți.....	
3.2.4. Ritualuri de trecere în adolescență.....	
3.3. IDENTITATEA VOCAȚIONALĂ.....	
3.3.1. Delimitări conceptuale.....	
3.3.2. Rolul părinților în formarea identității vocaționale.....	
3.3.3. Rolul școlii în formarea identității vocaționale.....	
3.3.4. Diferențe de gen în formarea identității vocaționale și profesionale.....	
PARTEA PRACTICĂ.....	
4. Design de cercetare.....	
4.1. Cercetarea cantitativă.....	
4.2. Cercetarea calitativă.....	
Bibliografie.....	
ANEXA 1 CHESTIONAR.....	
ANEXA 2 GHID DE INTERVIU.....	
ANEXA 3 LICEE.....	
ANEXA 4 CODAREA AXIALĂ.....	

Cuvinte cheie: adolescență, identitate de gen, identitate etnică și culturală, identitate vocațională, criză de identitate, sinele și stima de sine.

ARGUMENT

Societatea contemporană definită prin consumerism, globalizare, explozia mijloacelor de comunicare în masă, tehnologie avansată atrag după sine puternice transformări socioculturale, ce se reflectă și la nivelul adolescenților atât în plan comportamental cât și atitudinal.

Diversitatea alternativelor puse la dispoziția adolescenților și nivelul ridicat al expectanțelor din partea mediului social determină incertitudini, neliniști, angoase, apariția unor complexe ce pot culmina cu incapacitatea de a-și defini propria identitate și/sau incapacitatea de a trece peste criza de identitate specifică acestei vârste (menționez că nu toți adolescenții trec prin criza de identitate).

Întrebările: “Cine sunt eu? Ce caut în această lume? Încotro mă îndrept?” și răspunsurile aferente, creează fundamentul existențial viitor. Chiar dacă pe parcursul vieții există o continuă definire și redefinire a sinelui, încheierea acestei etape cu o identitate asumată, înseamnă trecerea cu succes la alt nivel, la altă etapă de vârstă.

Obiectivul general al acestei lucrări a vizat realizarea unui model descriptiv al identității la adolescenți și a componentelor sale, pentru a evidenția caracteristicile sau elementele de specificitate ale fiecăreia dintre aceste componente, așa cum sunt ele percepute de către adolescenți. Conceptele cheie cu care am operat în lucrare au fost: identitate socială (de gen, etnică și vocațională) și identitate personală, criza de identitate și stima de sine.

În atingerea dezideratului propus am considerat necesar ca întregul meu demers teoretico-metodologic să fie structurat pe două părți (partea de documentare și cea de cercetare empirică) și patru capitole.

Partea de documentare cuprinde primele trei capitole ale lucrării și reprezintă o trecere în revistă a principalelor repere explicative ale conceptelor utilizate în teză și teoriile aferente acestora, așa cum sunt ele prezentate în literatura de specialitate.

Documentare

Capitolul întâi al lucrării intitulat **Adolescența. Cadru general** cuprinde accepțiuni ale conceptului de adolescență definite de-a lungul timpului de către Platon, Socrates, Rousseau, Parsons, Stanley Hall, Coleman. Adolescența este o etapă care desparte copilăria de vârsta adultă (Larousse, 1993).

Ulterior sunt prezentate **caracteristicile bio-psiho-sociale specifice acestei vârste**.

Din punct de vedere *biologic*, perioada adolescenței începe cu *pubertatea* și modificările biologice aferente ei: apariția menarhei la fete, voce îngroșată la băieți și fete, acnee, dezvoltarea organelor genitale funcționale. Se continuă cu *stadiul adolescenței propriu-zise* caracterizată prin adaptarea la starea de adult și câștigarea identității; și se finalizează cu *stadiul adolescenței prelungite* bazată pe independența financiară, integrare în muncă și opțiuni maritale (Șchiopu, 2008).

Din punct de vedere *psihologic* putem spune că apar crizele de identitate, stările alternative de manifestare comportamentală, atenție exagerată asupra percepției corporale, stima de sine oscilantă. Totodata se manifestă propriile gesturi, valori, aspirații, vocații.

Din punct de vedere *social* adolescentul dorește să-și manifeste independența față de părinți, apare influența grupului de prieteni, are loc intrarea într-un nou ciclu de școlaritate, toate fiind premise pentru formarea identității.

În acest subcapitol sunt prezentate, de asemenea, **condițiile identitare ale adolescenței** din trecut spre prezent. Anterior adolescenții se ocupau cu munca câmpului și creșterea animalelor, deveneau la rândul lor foarte repede părinți, trecerea de la copilărie la maturitate în rândul băieților făcându-se prin îndeplinirea serviciului militar, în epoca industrială are loc trecerea de la sat la oraș, unde tinerii își găseau noi locuri de muncă. Conformismul și pasivitatea specifice trecutului sunt înlocuite de autonomie și libertate. Astăzi însă, explozia informațională, apariția diferitelor gadgeturi la care copiii au acces, expunerea la mass media și Internet, schimbă opțiunile și viziunea asupra vieții (Radu, 1995).

Un alt subcapitol prezintă **abordări teoretice cu privire la adolescență** dintre care amintim (Marcelli și Braconnier, 2006):

- *Abordarea sociologică* – adolescența înseamnă inserare în viața socială a adulților, ea diferă de la o epocă la alta;

- *Abordarea istorică*– sunt prezentate diferențele între trecut și prezent în definirea adolescenței;
- *Abordarea culturală*– adolescența este diferită de la o cultură la alta, exemplul oferit este dat de Margaret Mead ce face referire la analiza adolescenților din Insulele Samoa, aceasta ajungând la concluzia că, cu cât societatea e mai complexă, cu atât adolescența e mai îndelungată și mai conflictuală;
- *Abordarea psihanalitică*– centrată pe viziunea lui Sigmund Freud în ceea ce privește pulsunile, complexe ale adolescenților; distanțarea de părinți se realizează prin respingerea identificărilor din copilărie;
- *Abordarea cognitivă*– centrată pe viziunea lui Piaget, adolescenții au o gândire operatorie formală, au capacitatea de a utiliza ipoteze, scenarii, cazuri posibile;
- *Abordarea invenționistă*– Stanley Hall (1904) vede adolescența ca o creație socio-istorică de adaptare prin urbanizare, diviziunea socială a muncii, separarea claselor sociale, segregarea școlilor pe vârstă.

Dintre teoreticienii cei mai importanți care au analizat această etapă de vârstă amintim pe **Eric Erickson** ce dezvoltă *modelul psiho-social* folosind conceptul de criză în adolescență, acesta consideră formarea identității ca un proces inconștient de diferențiere față de ceilalți. Totodată el prezintă și alte concepte precum: stima de sine, conștiința de sine, ambiguitate de rol, conflict de rol. Modelul lui Erickson conține 8 stadii, din care al cincilea este *identitate vs. confuzie* și îl vizează pe adolescent. Apare în această perioadă criza juvenilă, definirea propriei ființe în timp și spațiu prin întrebări precum: “*Cine sunt eu? Încotro mă îndrept?*”; dacă se găsește răspunsul la aceste întrebări identitatea este configurată, dacă nu, planează confuzia (Erickson, 1968).

Ideile lui Erickson au fost preluate de către **James Marcia**, acesta identificând 4 statusuri: *difuziune de identitate* (nu este experimentată nici o criză, nu au loc angajamente); *forcludere a identității* (dezvoltarea de valori ezitante, induse de către ceilalți); *moratorium* (adolescentul are parte de multiple crize identitare, acesta însă nu duce scopurile la bun sfârșit); *dobândirea identității* (au fost experimentate și rezolvate multiple crize, au fost făcute angajamente relativ permanente, adolescenții au opțiuni de viață).

Sigmund și Anna Freud folosesc conceptele de Sine, Eu și Supraeu. Continuând tradiția tatălui său, fiica vede adolescența ca o perioadă de turbulențe, datorită conflictelor sexuale aduse de pubertate.

Anna Davies enunță *teoria anxietății socializate*. Procesul de dezvoltare și socializare a adolescentului este modelat de valori, norme, atitudini culturale, impuse prin control social și normativ al colectivității, ce se exercită prin sancțiuni, pedepse, amenințări (*apud* Rădulescu, 2000).

Robert Havigurst enunță *teoria sarcinilor de dezvoltare*. Adolescenții trebuie să-și însușească capacități cu caracter cognitiv, afectiv, comportamental, pentru a face față așteptărilor societății în îndeplinirea statusurilor și rolurilor. Dacă acestea nu se îndeplinesc, dezvoltarea eșuează, crește anxietatea adolescenților și dezaprobarea socială. Cele mai importante achiziții în această perioadă sunt: acceptarea propriului fizic, independența emoțională față de părinți, independența economică, pregătirea pentru ocupație, familie, căsătorie, dezvoltarea abilităților intelectuale și sociale (Radu, 1995).

Robert Merton are propria contribuție teoretică prin *paradigma socializării anticipate* prin care tinerii tind să se alăture grupurilor de referință din care aceștia fac parte: prieteni, colegi, vecini de aceeași vârstă cu ei (Neculau, 2004).

Talcot Parsons enunță *teoria ambivalenței atitudinale adolescente*. Acesta folosește conceptul de “cultură a tineretului” cu privire la socializarea adolescentului ce presupune internalizarea de valori, realizarea de scopuri. Acesta susține că adolescenții ce provin din clase cu statut socio-economic scăzut, au tendințe mai pronunțate de delincvență juvenilă (Rădulescu, 2000).

James Coleman vorbește de *teoria subculturii tineretului* ce se referă la setul de norme, valori ce caracterizează stilul de viață adolescentin, această subkultură e diferită de cea a adulților și implică relații între membrii egali ca vârstă și status social, performanțele fiind autonomia și identificarea cu modele etalon.

George Herbert Mead enunță o teorie care spune că socializarea și transformarea rolurilor în adolescență sunt importante mai mult ca în oricare altă perioadă, se bazează pe: creșterea independenței față de părinți, interacțiunea cu persoane de aceeași vârstă, sensibilitate sporită față de evaluările altora, activități pe diferite teme: religioase, politice, activități de loisir. Dacă în copilărie modelele de identificare sunt părinții, în adolescență etaloanele sunt

transgresate către: personalități publice, vedete de muzică, profesori, lideri de grup. Este necesar să i se lase adolescentului libertatea de care are nevoie pentru a se dezvolta (Adams și Marshall, 1996).

În ultima parte a capitolului întâi am încercat să realizez o trecere în revistă a **cercetărilor** identificate de către mine **pe tema adolescenței și a identității la adolescenți**.

Am identificat o cercetare pe tema *Identității socioculturale a tinerilor* în care concluziile generale au fost legate de: percepția tinerilor asupra șomajului și a direcției în care se îndreaptă România, corupția, gradul de încredere în instituțiile statului, consecințe ale integrării în Uniunea Europeană, percepția globalizării. Totodată construcția socială a identității socioculturale este definită prin: limbă, tradiții, port, cultură, istorie, religie, muzee vizitate, presă, muzică românească, lectura ca activitate de loisir, percepția asupra familiei, atitudinea față de școală, implicarea civică și politică a tinerilor.

Un alt studiu numit *Situația adolescenților din România* evidențiază activitățile de loisir și stilul de viață al tinerilor: cât timp petrec în fața televizorului, cât navighează pe Internet, când își încep viața sexuală, ce alte activități desfășoară în timpul liber.

Am identificat, de asemenea, o cercetare care sublinia *valorile tinerilor români* referitoare la: imaginea acestora, cum se văd ei peste 10 ani, cum petrec timpul liber, ce valori au în legătură cu educația, familia, societatea, voluntariatul, ce modele au, care sunt atitudinile discriminatorii sau de toleranță manifestate de tineri față de minoritățile etnice și sexuale.

O altă cercetare efectuată de Direcția Județeană de Statistică Brașov bazată pe un bilanț demografic privind statutul copiilor și tinerilor măsoară: evoluția fertilității, nupțialității, divorțialității, a speranței de viață, a migrației acestei categorii de vârstă.

Un alt studiu efectuat de aceeași instituție numit *Accesul tinerilor pe piața forței de muncă* a subliniat domeniile de pregătire a tinerilor, relația cu piața forței de muncă, vârsta acestora la părăsirea sistemului național de educație, perioada necesară găsirii primului loc de muncă, procentul tinerilor care lucrează.

În capitolul al doilea al lucrării denumit **Abordări generale ale identității** am realizat o definiție a identității și a conceptelor aferente ei: sinele și stima de sine. Aceasta reprezintă concepția organizată despre propria persoană și despre lume, constituită din valori, credințe, scopuri cărora li se dedică individul, roluri personale și profesionale (Harwood, 2010).

Urmează apoi abordări sociologice multiple legate de identitate descrise de Erving Goffman (Școala dramaturgică), George Herbert Mead (abordarea socioculturală a identității); Ferdinand de Saussure (abordarea structuralistă) și Michel Foucault (rolul discursului în formarea identității și hibridizarea identităților culturale).

Fiecare individ are un singur sine, dar mai multe identități, ce variază în funcție de contextele relaționale date de familie, grup de prieteni, școală. Adolescenții trebuie să găsească răspunsuri la întrebări fundamentale precum: “Cine sunt eu?”, “De unde provin?”, “Ce vreau să devin?”; aceștia experimentează diverse roluri, își însușesc diferite valori, fac diferite alegeri ce le va crea ulterior identitate. Această identitate se formează pe fondul unor modificări pubertale, dezvoltări cognitive și schimbări sociale, ce pot dezvolta un sens coerent al existenței, dacă aceasta nu se formează are loc confuzia identității sau criza (Demir *et al.*, 2010).

În cadrul acestui capitol sunt prezentate Teoriile Stadiale ale Identității: teoria identificării a lui **Sigmund Freud** (complexul lui Oedip și complexul Electra), abordarea psihosocială a identității descrisă de **Erik Erikson** (în care stadiul *identitate vs. confuzie* specific intervalului 10-20 de ani este crucial pentru devenirea ulterioară a individului. De asemenea, teoria lui **James Marcia** este operaționalizată sub circumstanțele de socializare normative, fiind folosiți termeni precum *moratorium* (perioada de plină criză în care subiectul caută alternative) și *forcludere* (angajare în identitate fără explorarea alternativelor). Totodată, Jean Piaget vorbește de ontologia moralei și axiologia sinelui, susținând ca în adolescență se dezvoltă gândirea bazată pe raționamente ipotetice (gândire abstractă centrată pe probleme). **Lawrence Kohlberg** descrie comportamentul moral al adolescentului bazat pe principii și concepții de viață.

În ceea ce privește tipurile de identificare, avem atribuiri făcute de alții – *heteroidentificări* (clasarea indivizilor într-o anumită categorie pe baza semnelor direct observabile – vestimentație, aspect fizic, limbaj) sau *identitate obiectivă*; și identificări făcute de către sine – *autoidentificări* (ceea ce cred indivizii despre ei că sunt) sau *identitate subiectivă* (bazată pe categoriile socio-demografice: student, ortodox, român, etc).

În literatura de specialitate întâlnim conceptele de identitate individuală și colectivă, identitate personală și socială. Identitatea personală cuprinde caracteristicile unice pe care un individ le posedă, ceea ce-l deosebește de alte persoane, rolurile sociale pe care le deține; pe când identitatea socială cuprinde caracteristicile specifice prin comparație cu ceilalți, sau calitatea de membru al unui grup (Hogg *apud* Scârnci, 2009).

Se pare că identitatea modernă este cuprinsă din mai multe fațete care sunt într-o continuă renegociere și presupune alegeri multiple de-a lungul vieții, identitățile devin fluide, mobile (Baumeister, 1996).

Sinele (în subcapitolul 2) este prevăzut ca o subcomponentă a identității, de-a lungul vieții realizându-se o permanentă definire și redefinire a sinelui având ca puncte de relief momentele semnificative din viața noastră: intrarea la liceu, facultate, despărțirea de cei dragi, căsătoria și altele. Sinele reprezintă colecția de crezuri, simțăminte, imaginea pe care o avem despre propria persoană (Taylor *et al.*, *apud* Iluț, 2001).

Am identificat diferite tipologii ale sinelui regăsite la diverși autori:

- ✓ *Sine global* – evaluarea competențelor unui individ din domenii variate (Adams, 2009);
- ✓ *Sine specific* – ne manifestăm în funcție de contextele în care acționăm (*apud* Iluț, 2001);
- ✓ *Sine relațional* – bazat pe interacțiunea cu ceilalți;
- ✓ *Sine individual* – eul diferit de ceilalți (Seidikides și Brewer, 2001);
- ✓ *Sine colectiv* – identificări formate în cadrul grupurilor;
- ✓ *Sine stabil* – dat de continuitatea și coerența atitudinilor (Iluț, 2001);
- ✓ *Sine instituțional* – bazat pe norme, standarde de grup, scopuri sociale;
- ✓ *Sine spontan* – bazat pe nevoi și impulsuri de moment (Turner *apud* Iluț, 2001);
- ✓ *Sine interdependent* – bazat pe relații sociale;
- ✓ *Sine independent* – centrat pe caracteristici individuale (Chelcea, 2006);
- ✓ *Sine intim* – bazat pe slăbiciuni, nevoi proprii;
- ✓ *Sine public* – imaginea oferită celorlalți (Abrie, 2002)
- ✓ *Sine actual* – reprezentarea imaginii prezente;
- ✓ *Sine ideal* – ceea ce o persoană dorește să fie;
- ✓ *Sine dorit* – ceea ce e așteptat de alții (Chelcea, 2006).

Sinele în societatea contemporană este unul ambiguu. Schimbările socio-economice și culturale (globalizare, mobilitate socială, alternativele de comunicare prin rețelele de socializare, telefoane

mobile) toate duc la relații interpersonale mai superficiale datorită multiplicării contactelor interumane (Baumeister *apud* Modrea, 2006).

Locurile de muncă alternative, activitățile de loisir diverse, ocaziile de a te compara cu reușitele altora, toate duc la nevoi multiple în care nu se mai ține cont de ce e bine și ce e rău, se ajunge la relativism moral și derută axiologică (Baumeister *apud* Iluț, 2001).

Apar *cameleonii sociali* datorită stilurilor de viață diferite, pluralității de roluri și contexte sociale, în aceste contexte are loc fragmentarea sinelui. Este nevoie de un sine capabil să facă față schimbărilor care au loc.

La fel și adolescenții care au parte de schimbări multiple atât în raport cu familia, grupul de prieteni, mediile de informare, expectanțe școlare și sociale diverse; trăiesc într-o tranziție a dezvoltării identitare (Santrock, 1996).

Adolescenții au parte de alegeri multiple ce generează: depresie, suicid, consum de droguri, alcool, anorexie, bulimie, consumerism, fuga de acasă, maternitatea în perioada adolescenței, boli cu transmitere sexuală: sifilis, Hiv/Sida. Lipsa limitelor, a autorității, toate duc la valori arbitrare, la hazard, pe care adolescentul îl preia ca atare (Modrea, 2006).

În ultimul subcapitol al acestui capitol am realizat o conceptualizare a **stimei de sine**. Aceasta este definită ca fiind modul în care ne percepem propriile caracteristici fizice, cognitive, sociale și spirituale care conturează și întăresc dimensiunile eului nostru (Larousse, 1999). Aceasta se formează prin *comparare socială* – raportarea inconștientă și permanentă la persoanele semnificative pentru individ; cât și prin *feed-back-ul primit de la cei din jur* – aprecieri pozitive sau negative făcute de ceilalți la adresa calității și performanței noastre. Femeile, mai mult decât barbatii, tin cont în estimarea sinelui de aprecierile facute de ceilalți.

Laery și Downs (*apud* Scârneci, 2009) susțin că stima de sine e un mecanism de evitare a excluderii sociale (dezaprobare, respingere) alertând individul pentru a lua măsuri. Pentru a îmbunătăți stima de sine trebuie să conștientizăm propriile capacități și limite, să ne asumăm defectele și să punem în valoare calitățile, să acceptăm eșecurile și să învățăm din ele (Cocoradă, 2004).

Stima de sine se bazează pe trei componente:

- ✓ *Încrederea de sine* – a acționa fără teamă de eșec și de judecată;
- ✓ *Concepția de sine* – a crede în capacitățile tale, a te proiecta în viitor;
- ✓ *Iubirea de sine* – a te respecta indiferent de ceea ce ți s-a întâmplat;

Avem mai multe tipologii ale stimei de sine: *globală* (construct ierarhic cu trei componente majore: stima de sine performanță, stima de sine socială și stima de sine fizică). *Stima de sine globală* accepta eul în ansamblu, evaluează personalitatea ca totalitate și *stima de sine specifică* se bazează pe evaluarea aspectului fizic, a popularității, a competenței școlare sau profesionale, a calității rolurilor îndeplinite (Heartherton și Vohs, 2000).

La adolescenți stima de sine globală este asociată cu sentimentul de succes într-un anumit domeniu, ce duce la sentimente de eficacitate a sinelui, îi face pe adolescenți să fie optimiști și în alte domenii de viață, crescând astfel nivelul motivațional și imaginea selfului ideal (Higgins *apud* Sică, 2009).

Rosenberg face distincția între *stima de sine barometrică* (imaginea sinelui la un moment dat, în funcție de împrejurări) și *stima de sine referință* (imagine pe termen lung, bazată pe istoria evolutivă a individului) (*apud* Santrock, 1996).

În ceea ce privește etapele de vârstă asociate cu stima de sine, putem spune că la preadolescent stima de sine scade, aparența fizică este frecvent o sursă a devalorizării, deoarece au loc schimbări de ordin biologic- hormonal. Adolescența e marcată de fluctuația stimei de sine, ce se stabilizează până la final – în tinerețe și maturitate.

La mijlocul adolescenței sinele adoptă mai multe roluri ce presupun atitudini diferite și se conturează în stiluri personale unice. Adolescenții se pot conforma sau diferenția în cadrul grupului de prieteni, colegi, vecini. Odată cu internalizarea și dezvoltarea conștiinței se formează standarde interne de conduită pentru controlul comportamentului (aceștia asimilează noi valori, atitudini, roluri, în afară de cele dobândite în familie) (Harwood, 2010).

Se spune că nivelul stimei de sine cu care ieși din copilărie îți stabilește și nivelul de împlinire în viața de adult. Stima de sine scăzută la adolescenți are la bază schimbări pubertale, cele mai întâlnite probleme fiind: înălțimea scăzută sau ridicată, nas/urechi prea mari, erupții acneice de pe față și corp, disfuncționalități ale organismului, mirosul picioarelor, înroșitul feței, căderea și îngrășarea părului, sâni prea mici sau prea mari la fete. Aceste rezultate au fost obținute în urma unei cercetări efectuate de studenții de la specializarea Asistență Socială pe grupul țintă adolescenți.

Maturizarea timpurie a fetelor adolescente (față de băieți) duce la reacții parentale, crescând în acest mod nivelul de conflict, gradul de izolare sau confuzie. Fetele acordă o mai mare

importanță aparenței fizice decât băieții și datorită presiunilor mass mediale de a se conforma la modele. Aceste aspecte pot duce la bulimie, anorexie, suicid, depresie (Sudres și Lienard, 1995).

Aprecierea corporală la băieți implică modele de succes precum: musculos, athletic, nu neapărat subțire (Thompson și Stice *apud* Klaczynski, 2004).

Asociate conceptului de stimă de sine sunt și complexul de inferioritate și cel de superioritate. Complexul este un ansamblu organizat de reprezentări și amintiri cu o mare intensitate afectivă, parțial sau total inconștiente. Acesta se poate forma pe baza relațiilor interpersonale din cursul istoriei infantile și poate structura toate nivelele psihologice: emoții, atitudini, comportamente adaptate (Clerget, 2008).

Complexul de inferioritate apare în copilărie și reprezintă deformarea exacerbată a propriei persoane, apărută din cauza unor frustrări și a unei activități oscilante. Se manifestă prin conștientizarea unei deficiențe sau incapacități, datorită propriei perspective sau a celorlalți. Acesta se cristalizează în jurul unor inferiorități reale sau imaginare, tulburări de limbaj, urătenie fizică sau caracteristici personale considerate dezagreabile, neplăcute (Larousse, 1999).

Complexul de superioritate reprezintă o formă majoră de vizualizare a capacității și meritelor personale; grandomania sau arogarea unor trăsături necorespunzătoare propriului sine. În general, în acest caz are loc exacerbarea sentimentului de inferioritate în plan ideal (Adler *apud* Modrea, 2006).

Există un mecanism de compensare la nivel atitudinal și comportamental: timidul devine agresiv, cel slab caută să-și demonstreze puterea, dominantul vrea să domine, cel care are sentimentul propriei inferiorități caută să-și demonstreze superioritatea. Cei cu stimă de sine ridicată își asumă mai des riscuri, nu se centrează pe atributele negative pe care le posedă.

Stima de sine este un eu paravan, un scut pe care subiectul îl construiește în jurul eului adevărat pentru a supraviețui în sistemul social din care face parte. Nivelul stimei de sine ține de tipul de iubire manifestată de familie, de stima de sine a părinților; nivelul acesteia în copilărie determinând progresul educațional, dezvoltarea afectivă, socială, intelectuală, sexuală, profesională, spirituală (Humpreys, 2007).

Există diferite cercetări efectuate asupra corelației stima de sine – practici comportamentale ale părinților legate de stilul de creștere (autoritar, indiferent, agresiv, pasiv), climat familial, tipuri de familie, stiluri de comunicare părinte –copil, manifestări conflictuale. În ceea ce privește practicile parentale, adolescenții cu o stimă de sine ridicată își percep părinții ca

fiind calzi, iubitori, toleranți, aceștia oferă reguli clare și pedepse corecte, există respect reciproc și puțină ostilitate între copii și părinți (*apud* Adams și Berzonsky, 2009).

Totodată s-a constatat că stilul de creștere cu tendințe autoritare – disciplină bazată pe explicarea a ceea ce a făcut indezirabil copilul și a-i oferi mijloacele alternative de a se comporta și de a învăța; este cel mai adecvat pentru deprinderi bune de adaptare la stres, o mai bună pregătire psihologică și o stimă de sine mai mare.

Tehnicile de disciplinare prin forță – pedepse fizice, retragere privilegiu, amenințare, privare de afecțiune, aduc după sine dependență extremă, nu se învață modalități alternative de comportament.

Stilurile legate de creștere sunt percepute diferit de copii, în funcție de tipul personalității lor, astfel se explică de ce frații sau surorile cu aceeași părinți au comportamente diferite, totodată părinții trec și ei prin anumite perioade dificile în viața lor (șomaj, deces al unei persoane dragi, divorț).

Totodată statutul socio-economic al părinților, performanțele școlare, menținerea unor deprinderi sănătoase de creștere, iubirea și susținerea necondiționată, pot corela cu o stimă de sine mai ridicată la adolescent, pretențiile părinților trebuie să fie realiste, raportate la nevoile copilului.

De asemenea, stima de sine este corelată cu succesul sau insuccesul în plan educațional al adolescentului. Diversele probe de evaluare prin care acesta trece: capacitate, bacalaureat, schimbarea gimnaziului cu liceul și apoi facultate implică apariția de noi prieteni, repere.

Pe lângă performanțele școlare, sunt apreciate elementele legate de popularitate - cât de sociabil sau prietenos ești, ce marcatori de status te definesc- vestimentație de firmă, telefoane mobile, tablete, accesorii.

În concluzie agenții de socializare – școala, familia și prietenii trebuie să ofere adolescentului suportul necesar pentru a obține succes în ariile de competență.

Capitolul al treilea al lucrării intitulat **Componente fundamentale ale identității** cuprinde identitatea de gen, etnică și vocațională. În prima fază am încercat să realizez o delimitare a termenilor gen și sex. Sexul este componenta biologică și fiziologică de caracterizare a femeilor și bărbaților cu conceptele aferente: diferențe cromozomiale (XX – femei, XY – bărbați), hormonale (testosteron – bărbați vs. estrogen – femei), organe sexuale

diferite, lateralitate diferită a creierului (bărbații având emisfera stângă specializată, femeile emisfera dreaptă).

Genul este definit ca fiind componenta socială ce face distincția între masculinitate și feminitate (Iluț, 2001).

În acest capitol încerc de asemenea să fac distincția între identitate de gen și de sex, să definesc conceptul de androgin, să povestesc de disfuncții ale identității de gen (heterosexualitate, homosexualitate, lesbianism, bisexualitate, transexualitate).

Există următoarele abordări teoretice privind identitatea de gen:

- Abordarea psihanalitică a lui **Sigmund Freud** bazată pe conștientizarea organelor sexuale prin identificarea cu părintele de același gen și ulterior cu cel de gen opus (complexul lui Oedip și Electra) (Mitrofan, 2003);
- Teoria învățării sociale a lui **Albert Bandura** prin care copiii sunt recompensați sau pedepsiți dacă îndeplinesc exigențele și prescripțiile de rol legate de masculinitate și feminitate (Lynn, 1969);
- Abordarea cognitivă a lui **Lawrence Kohlberg** prin care copilul își adaptează comportamentul în funcție de genul propriu;
- Constanța genului a **Sandrei Bem** obținută în jurul vârstei de 7 ani, prin care copilul conștientizează că sexul acestuia este permanent și irevocabil (Modrea, 2006).

Încă din copilărie există diferențe specifice de gen: băieții se joacă cu mașinuțele, fetițele cu păpușile; fetițele sunt încurajate să fie blânde, sensibile, băieții independenți, activi, duri. Plânsul este văzut ca un semn de slăbiciune la băieți (Coman, 2005).

Rolurile de gen sunt învățate atât în familie, cât și în școală, atât prin experiență directă, cât și prin observarea comportamentelor persoanelor importante pentru noi.

Fetele au abilități verbale, băieții abilități spațiale, fetele sunt mai competente în sfera științelor socio-umane, băieții în cele exacte, fetele sunt mai dispuse la interacțiune socială, decodificând mai ușor mesajele non-verbale, băieții sunt mai înclinați spre activități sportive (Kulik, 2000). După anii 80', odată cu apariția mișcării feministe, stereotipiile de gen se mai diminuează ca intensitate, femeile ajungând și ele să dețină funcții de conducere, fetițele sunt învățate de mici să fie independente, să nu depindă financiar de bărbați (Tudose, 2012).

Identitatea de gen se construiește prin socializarea genului: rețeaua socială a adolescentului - părinții, frații, surorile, bunicii, prietenii, colegii, vecinii, imprimă copilului modele, norme, valori legate de masculinitate și feminitate.

În prima fază copiii sunt mai atașați de mamă care îi instrumentează pe aceștia cu roluri expresive (duioșie, blândețe), pe când tatăl are roluri instrumentale (dă bani, rezolvă probleme de ordin factual). Mamele petrec de două ori mai mult timp cu adolescenții decât tații, acestea instrumentează pe fiicele lor în roluri maritale și maternale (călcat, spălat, mâncare). Totodată ele sunt confidente ale adolescentelor (povestesc de prima întâlnire, primul sărut, rezultate școlare). Tații sunt centrați pe dezvoltare normativă: ce ai învățat, ce ai făcut, de ce ai nevoie. Acesta petrece mai mult timp liber cu copiii, pe când mama petrece timp în desfășurarea activităților casnice, de aceea există probabilitate mai mare de conflict cu acestea (Stănciulescu, 1997).

Băieților li se acordă mai multă libertate, pe când fetelor le este restricționată (au ore de intrare în casă, sunt mai des căutate la telefon) (Dworetzky, 1993).

E nevoie de educație parentală, pentru ca adulții să țină pasul cu noile schimbări societale ce imprimă identități multiple adolescenților (Stănciulescu, 1997).

Părinții trebuie să fie parteneri în rolurile parentale, e nevoie de comunicare și respect mutual pentru ca adolescenții să achiziționeze o identitate socială de gen pozitivă (Santrock, 1996).

Totodată în adolescență este conturată și identitatea sexuală, interesul pentru acest aspect crește, se descoperă modalitățile de exprimare și orientare sexuală. Principalele surse de informare în procesul socializării sexuale sunt: mass media, internetul, revistele de profil, grupul de prieteni. Topicile sunt diverse: orientare sexuală, contraceptive, boli cu transmitere sexuală, pornografie, partenerul ideal, avort (Chapin *apud* Westerlund *et al.*, 2012).

Sexualitatea implică în cazul fetelor și afectivitate, în cazul băieților este un act pur carnal. Sexualitatea premaritală devine un trend astăzi. Începerea vieții sexuale este privită ca o confirmare a maturității. Din păcate există și consecințe nefaste, care de cele mai multe ori nu sunt luate în calcul de către adolescenți: sarcini nedorite, boli cu transmitere sexuală: Hiv/Sida, sifilis. Ar trebui să fie realizate mai multe campanii de informare în rândul tinerilor sau profesorii să desfășoare ore de dirigenție cu tematica sexualității pentru o conturare corectă a identității.

În același **capitol 3** este prezentată o altă componentă – **identitatea etnică și culturală**. Acestea se formează încă din copilărie. Cele mai importante surse de influență sunt: familia, prietenii, vecinii, grupurile religioase, comunitatea, categoriile profesionale.

În acest capitol am făcut distincția între in-group (căruia îi atribuim de obicei trăsături pozitive) și out-group (căruia îi atribuim de obicei trăsături negative) – etnocentrism.

Etnia este reprezentată de “o populație desemnată de un nume care se bazează pe aceeași origine, tradiție, port, cultură comună, conștiința de apartenență la același grup, limbă, teritoriu, istorie identică, practici și preferințe culturale – toate fiind transmise din generație în generație prin socializare (Larousse, 1993).

În acest capitol delimitez totodată conceptele de etnie și rasă. Etnia se centrează pe caracteristicile culturale, rasa pe cele fizice – culoarea părului, textura pielii, forma buzelor (*apud* DeCuir – Gunby, 2009).

Identitatea etnică este un concept complex ce cuprinde sentimentul de apartenență la grup. Posibili itemi ai identității etnice: mândrie, cultură, istorie, tradiții, obiceiuri, practici culturale (Phinney, 1997).

Un rol esențial în construirea identității îl constituie mentorii – modele de roluri sociale în formarea tinerilor.

Cele mai multe studii despre identitatea etnică și rasială sunt făcute în America. Am descris în acest subcapitol categorii de adolescenți: afro-americani, mexicani, asiatici, turci, arabi în America, palestinieni, libanezi.

Conform lui Phinney (*apud* Iluț, 2001) există mai multe categorii de minoritari: *biculturalii* (indivizii se raportează atât la grupul etnic de bază, cât și la grupul care îi adoptă); *separații* (sunt centrați pe identitatea etnică de bază); *asimilații* (au renunțat la identitatea etnică de bază în favoarea culturii dominante) și *marginalii* (nu se simt legați nici de cultura majoritară, nici de propriul grup etnic).

Există mai multe stadii de formare a identității, prezentate de diverși autori, cea mai pretabilă etapizare pe grupul meu țintă – adolescenții fiind cea a lui Helms (*apud* Iluț, 2001):

- ✓ *Stadiul preconfrotării* – membrii acceptă necritic valorile, atitudinile și stilul de viață al grupului majoritar;

- ✓ *Stadiul confruntării* – un eveniment de rezonanță și episoadele discriminative îi fac pe indivizii minoritari să-și dea seama că nu vor deveni niciodată membrii deplin ai grupului majoritar (are loc confuzia identității);
- ✓ *Imersiunea* – individul adoptă punctul de vedere al etniei sale, respinge cultura dominantă, e furios că s-a lăsat sedus de practicile acesteia din urmă;
- ✓ *Emersiunea* – individul devine autonom, rațional, nu tot din propria cultură e valoros; și nici toate valorile culturii dominante trebuie respinse;
- ✓ *Internalizare/angajare* – există armonie între identitatea etnică și sine, are loc împlinirea, detașarea, hotărârea de a lupta asupra diferitelor forme de opresiune.

Nu toți indivizii însă trec prin toate etapele, nu există granițe clar delimitate între etape. Explorarea și angajarea în propria etnicitate presupune descoperirea propriilor valori, credințe, achiziții, prin punerea de întrebări, cititul unor materiale documentare, povestitul cu prietenii despre istoricul vieții (Phinney, 1993).

Astăzi adolescenții, datorită mobilității sociale, globalizării, trăiesc într-un spațiu mult mai divers decât părinții săi. Relocarea implică schimbarea școlii, a grupului de prieteni, a vecinătății – toate fiind percepute ca elemente stresante, ce presupune o adaptare mai grea (Kroger, 1991).

În adolescență are loc confruntarea propriu-zisă cu aspectele identitare legate de diferențele culturale, acum se fac alegeri viitoare, se formează expectanțe, aspirații, are loc orientarea carierei. Se spune că există o legătură între identitatea etnică și stima de sine care interacționează simultan, adolescenții cu o stimă de sine ridicată sunt mai probabili în a se angaja în explorarea identității etnice (Phinney și Chavira *apud* Bracey, 2004).

Variabilele ce corelează stima de sine cu identitatea etnică sunt: performanțele școlare prin abilități academice achiziționate sau competențe atletice, familia și prietenii. Există studii care atestă că adolescenții proveniți din grupuri minoritare au o stimă de sine mai scăzută, față de cei care provin din grupurile majoritare. Totodată familiile cu un nivel socio-economic ridicat pot crea în rândul adolescenților o stimă de sine pozitivă datorită bunăstării socio-economice. Există însă și adolescenți ce provin din familii sărace care au rezultate notabile la învățătură, părinții făcând eforturi considerabile pentru a-i susține.

De asemenea acceptarea de către prieteni este o sursă a stimei de sine pozitive. Adolescenții birasiali au probleme de identificare, acest aspect le poate influența și stima de sine.

Stresul în rândul adolescenților minoritari poate fi o sursă a stimei de sine negative. E nevoie de suport social din partea familiei. Totodată discriminarea cu care se confruntă tinerii, dificultățile de adaptare la limbaj, lipsa modelelor de status și rol – toate sunt surse ale unei stimei de sine negative. O soluție în aceste situații o reprezintă mentorii. Adolescenții care au mentori au rezultate mai bune la școală, trec mai ușor peste situații de stres, au o părere mai bună despre ei înșiși, deoarece mentorii discută cu aceștia despre experiențe marcante legate de discriminare, este în acest mod înlăturat bias-ul societal și se dezvoltă o identitate etnică sănătoasă (Zimmerman *et al.*, 2002)

Studiile atestă că adolescenții care se identifică bicultural au o stimă de sine mai ridicată (Domanico *et al.*, *apud* Umana Taylor *et al.*, 2002).

Adolescenții cu o puternică identitate etnică atunci când primesc atribute negative, se simt mai solidari cu grupul lor, decât cei cu o identitate etnică slabă, care iau remarcile altora personal (Phinney *et al.*, 1993).

Adolescenții sunt ajutați să-și dezvolte o identitate etnică pozitivă, puternică atunci când sunt ajutați să învețe istoria, tradițiile, valorile grupului lor, când au ocazia de a interacționa frecvent cu persoane de aceeași vârstă ce împărtășesc experiențe similare (Phinney *et al.*, 2001).

E nevoie de programe de integrare a tinerilor etnici pentru a dezvolta o stimă de sine pozitivă.

Există și **ritualuri de trecere** – evenimente ce marchează inițierea adolescenților către o altă etapă de vârstă – maturitatea. Grupul social recunoaște acest lucru, adolescentul e transformat, i se recunoaște noul statut, acesta câștigă noi drepturi și îndatoriri.

Sunt descrise diverse ritualuri din triburi, în societățile mai puțin dezvoltate au loc inițieri prin probe de mare risc. De asemenea apar ritualuri religioase precum: *confirmarea* în religia unitariană, reformată sau evanghelică, *mitzvahul* la evrei. În triburi ritualurile sunt legate de izolarea de comunitate, marcajele corporale, mutilările simbolice la băieți (Clerget, 2008).

La fete există ritualuri legate de prima menstruație, intrarea în pubertate, dezvirginarea, începerea vieții sexuale.

Ritualurile moderne sunt legate de obținerea permisului de conducere, majoratele fastuoase, balurile de absolvire, obținerea bacalaureatului, a dreptului de a vota, etape ce marchează dezvoltarea identității. Ritualurile au rol de eliberare de tensiunii, ceremoniile inițiază deci adolescentul în statutul de adult (Santrock, 1996).

O alta componentă a identității marcată în capitolul al treilea al lucrării este **identitatea vocațională**. În literatura de specialitate se folosesc și termeni similari precum identitatea ocupațională și profesională. În această categorie sunt cuprinse opțiunile adolescenților legate de școală și carieră (aptitudini, abilități, valori, priceperi, materii preferate); majoritatea adolescenților se află în această perioadă încă în școală.

Wallace *et al.* (*apud* Kroger, 1991) au descoperit că identitatea vocațională poate fi un predictor puternic în maturizarea carierei în ceea ce privește conceptul de sine, cei cu scoruri înalte în explorarea identității au stima de sine ridicată și arată mai multă maturitate în carieră.

Identitatea de sine presupune achiziționarea unor câștiguri la sfârșitul adolescenței pe baza experiențelor, astfel încât copilul să fie pregătit pentru sarcina de adult. Archer (1989) menționa că pentru persoanele cu identitate diferită sunt importante domeniile diferite. Dezvoltarea vocațională ține de caracter (dacă ești leneș, ambițios), de contextul social, economic și cultural aferent (Adams și Berzonsky, 2009).

Idealurile adolescenților trebuie să concorde cu realitatea, altfel aceștia vor fi dezamăgiți. Astăzi societatea setează expectanțe mult mai mari, raportul cerere – ofertă pe piața muncii este inegal, sunt mulți adolescenți care prelungesc perioada școlarizării până la 23-25 de ani (facultate și master), iar ulterior nu-și găsesc un loc de muncă. Dezvoltarea carierală și vocațională devin din ce în ce mai rar disponibile datorită: inflației, crizei economice, creșterii șomajului; adolescenții sunt confuzi în ceea ce privește rolul lor în societate. Nu au locuri de muncă la terminarea facultății, sunt instruiți doar teoretic nu și practic, angajatorii cer experiență de muncă la terminarea studiilor, iar tinerii nu o au. Adolescenții petrec foarte mult timp în școală, fără a realiza o profesionalizare a lor, ci mai degrabă însușirea unei culturi generale. Neangajarea duce la o difuziune a identității, cei care termină o facultate și nu au loc de muncă, au sentimente negative în ceea ce privește propriul statut (Kroger, 2000).

E nevoie de activități extraprofesionale precum: hobby-uri, activități desfășurate în timpul liber, voluntariat, școli de vară, activități part-time – toate sunt oportunități de dezvoltare vocațională a adolescenților.

Astăzi din ce în ce mai mulți adolescenți se gândesc la străinătate, considerând că opțiunile educaționale sunt mai diverse, iar oportunitățile de angajare după terminarea facultății sunt mai mari.

Un rol important îl are familia în formarea identității vocaționale prin valorile ocupaționale și comportamentale transmise copiilor. Majoritatea părinților astăzi, fie ei cu studii superioare sau nu, investesc în educația copiilor lor aspirând spre forme de școlarizare superioare cu gândul că există șanse mai mari de reușită (ceea ce nu concordă neapărat cu realitatea).

Totodată rolul școlii e foarte important. Profesorii ar trebui să se implice mai mult în procesul educațional; nu doar să furnizeze informații, ci să-i asculte, să-i încurajeze să-și exprime ideile, să ofere evaluări corecte.

Centrele de orientare și asistare profesională sau programele de consiliere vocațională pot ajuta adolescentul să-și găsească domeniul profesional potrivit.

Școala și familia trebuie să colaboreze pentru optimizarea tranziției dinspre copilărie spre maturitate a adolescenților.

Partea de cercetare empirică. Concluzii generale și discuții

Tema centrală a acestei lucrări constă în explorarea identității sociale și personale la adolescenți în funcție de subcomponentele sale: de gen, etnică și vocațională.

În ceea ce privește *stadiul actual al cunoașterii temei abordate*, se poate afirma că ideea împărțirii pe subcomponente ale identității este originală. Astfel, nu se poate vorbi despre un stadiu al cunoașterii strict legat de acest topic. Există la nivel internațional o serie importantă de studii ce vizează adolescența sau anumite particularități ale acesteia. Cel care a inițiat studiul științific asupra adolescenței a fost Stanley Hall (1904). A urmat după acesta Erickson (1968) cu o conceptualizare a identității la adolescenți și tineri. În literatura de specialitate Americană există studii ample despre adolescență cu toate subcomponentele ei la Santrock (1996) și Kroger (2000): teorii, dezvoltarea bio-psiho-socială la adolescenți, influența rețelei sociale asupra dezvoltării acestora. Există, de asemenea, un tratat de psihopatologie a adolescenței realizat de către Marcelli și Braconnier (2004) care studiază comportamentele anomice precum: bulimia, anorexia, depresia, suicidul, fuga de acasă la această grupă de vârstă.

Totodată, Clerget (2008) abordează tematica crizei în adolescență; iar Adams și Berzonsky (2009) realizează un manual al psihologiei adolescenței care are ca și subcapitol dezvoltarea identității.

În literatura de specialitate autohtonă întâlnim lucrări, cum este cea a lui Radu (1995) ce realizează o trecere în revistă a diferitelor etape istorice din trecut spre prezent în ceea ce privește adolescența. O altă carte identificată de către mine a fost cea a lui Rădulescu (1999) care descrie

comportamentele adolescente subînținse de la normalitate la devianță. De asemenea, Modrea (2006) scrie o lucrare ce are ca tematică imaginea de sine și personalitatea în adolescență.

Referitor la *plasarea rezultatelor obținute în contextul altor cercetări*, țin să menționez că nu am regăsit nici o altă cercetare în studiile românești care să realizeze o subcompartimentare a identității pe dimensiunile analizate de către mine: socială (de gen, etnică, vocațională) și personală.

Există lucrări în spațiul social actual al cercetărilor autohtone care prevăd *descrierea stilului de viață, a valorilor și obiceiurilor socio-culturale ale adolescenților, sau corelații ale valorilor acestora cu imaginea de sine și eul ideal, o perspectivă asupra valorilor tinerilor români sau o cercetare privind piața forței de muncă în România pentru adolescenți și tineri*.

În ceea ce privește *elementele de noutate teoretico – metodologice* pot spune că cercetarea de față a cuprins două etape: investigațiile de tip cantitativ, urmate de studiul calitativ pe tema identității și a subcomponentelor sale la adolescenți. Aceasta este prima care realizează o subdivizare a identității în componente.

Cercetarea cantitativă a presupus:

- Descrierea debutului adolescentin;
- Alcătuirea unui profil identitar al acestora;
- Măsurarea unor indicatori precum identitatea socială (pozitivă și negativă) și vocațională;
- Surprinderea coordonatelor identitare – stima de sine și criza în adolescență;
- Descrierea stilului de viață al adolescenților.

Acest tip de cercetare a avut la bază ca instrument interviul individual structurat (chestionarul) realizat pe un eșantion de 365 de adolescenți, ce studiază în liceele din municipiul Brașov, în clasele IX-XII.

În cadrul acestei părți am încercat să realizez operaționalizarea conceptelor (identitate socială – de gen, etnică, vocațională și personală; stima de sine și criza de identitate) pe baza definițiilor nominale întâlnite în teorie.

Ca și *puncte tari ale cercetării cantitative* voi menționa demersul inovator propriu (chestionarul este alcătuit de mine) de măsurare a conceptelor cheie amintite mai sus.

Voi prezenta mai jos concluziile cercetării cantitative ținând cont de obiectivele propuse.

În ceea ce privește elementele semnificative asociate de adolescenți cu începerea acestei perioade, pe primele locuri se situează: intrarea la liceu, primirea buletinului și momentul când au câștigat primii bani.

Referitor la profilul identitar, adolescenții se autodefinesc (atât la nivelul punctelor tari, cât și a celor slabe) prin trăsături specifice mai frecvent categoriei *identitate personală* (ambitios, descurcăreț, amuzant, deștept, frumos vs. leneș, orgolios, credul, gelos, naiv) decât *socială* (prietenos, comunicativ, sociabil vs. singuratic, tăcut, fără prieteni). Aceștia susțin că identitatea lor este definită prin limbaj, prieteni, părinți și vestimentație. În ceea ce privește capitolul modele de urmat, adolescenții, pe baza răspunsurilor oferite, se află în două categorii: unii care specifică faptul că părinții – mama și tata sunt principalele modele; și alții care specifică faptul că se ghidează după propriile principii, fiind autodidacți.

Identitatea socială negativă este dată de elemente precum: muzica pe care o ascultă, vestimentația pe care o poartă, tunsoarea/look-ul în general și trăsăturile fizice. Identitatea socială pozitivă este dată de corelația mulțumirea față de propria viață și modalitățile de petrecere a timpului liber vs. relația cu părinții. Adolescenții sunt mulțumiți de propria viață dacă au modalități plăcute de petrecere a timpului liber și o relație armonioasă cu părinții.

În ceea ce privește stima de sine, în partea a doua a cercetării cantitative, în urma unui model de regresie, a reieșit că principalele cauze ale unei stime de sine scăzute sunt: critica părinților, autocritica datorată unor părți ale corpului și accentul pus pe defecte.

Referitor la criza de identitate, un procent semnificativ din rândul adolescenților susțin că au rezolvat această problemă. Cei care nu au reușit să treacă peste această criză provin din familii cu probleme și/sau cu părinți autoritari.

Raportându-mă la identitatea vocațională, pot spune că adolescenții susțin că școala este principala activitate desfășurată. Aceasta este agreată deoarece au materii care prezintă interes și datorită profesorilor care le insuflă dragostea spre anumite domenii de activitate. Deciziile privind opțiunile educaționale au fost luate fie împreună cu părinții, fie singuri. Cele mai frecventate activități școlare specificate au fost: olimpiadele și concursurile, activitățile de voluntariat și activitățile sportive. În ceea ce privește activitățile profesionale, principala activitate a adolescenților este școala, puțini sunt cei care au avut job-uri sezoniere sau part-time. Adolescenții plasează în topul opțiunilor de viitor cariera și pe loc secund familia.

Cele mai frecvente modalități de petrecere a timpului liber sunt: ascultatul muzicii, folosirea Internet-ului/Facebook-ului/Messenger-ului/jocurilor pe calculator și vizionarea programelor tv.

Abordarea calitativă a temei propuse a constat în realizarea a 70 de interviuri semistructurate cu adolescenți: fete și băieți, cu vârste cuprinse între 16 și 20 de ani de etnie română, maghiară sau rromă; care a venit să completeze informațiile din cercetarea cantitativă cu mult mai multe detalii de finețe referitoare la componentele identitare. Am efectuat aceste interviuri până când informația primită a devenit redundantă, adică am primit aceleași răspunsuri (denumită și saturație metodologică). Întrebările din interviu s-au concentrat pe:

- Reliefarea unor aspecte ale identității personale (percepția propriei adolescențe și descrierea stilului de viață – activități din timpul liber, vestimentație);
- Evidențierea specificului identității sociale cu referință la rețeaua socială (familie, prieteni, profesori, modele, partener de cuplu);
- Evidențierea identității etnice prin descrierea ritualurilor și a comportamentelor discriminative în adolescență;
- Evidențierea evenimentelor majore specifice acestei perioade ce marchează formarea identității.

Ca și *puncte forte ale investigației calitative* menționez complexitatea răspunsurilor regăsite în interpretarea datelor. Există concluzii care coincid atât în cercetarea cantitativă, cât și în cea calitativă. De exemplu, reiese atât din chestionar, cât și din interviu că debutul adolescentin este corelat cu: începerea liceului, primirea actului de identitate sau a carnetului de șoferi.

În ceea ce privește stilul de viață al adolescenților, datele din cercetarea calitativă le completează pe cele din cercetarea cantitativă; principalele ocupații sunt activitățile legate de calculator: Facebook, jocuri; vizionare de filme și emisiuni tv, ascultat muzică. Pe lângă aceste date, în cercetarea calitativă apar și informații noi: adolescenții fac drumeții, au activități artistice, le place să citească sau să scrie, iar cea mai importantă activitate desfășurată în timpul liber o reprezintă petrecerile.

În cercetarea calitativă apar atât calități care țin de identitatea personală (trăsături de ordin fizic, calități sportive), dar și calități ce definesc identitatea socială (abilități de lider, popularitate, competențe legate de consiliere, verbalizare). Pe de altă parte, defectele sunt

arundate identității personale (lene, egoism, rebeliune) sau vocaționale (legate de școală – absenteeism școlar, note proaste, porecle).

Rețeaua socială ce influențează formarea identității sociale este alcătuită din prieteni, partener de cuplu și familie (mama, tata, bunici, frați, surori).

Prietenii sunt considerați a fi o supapă de salvare în urma conflictelor cu părinții. De obicei adolescenții tind să fie conformiști grupului pentru a fi acceptați, uneori aceștia având comportamente antisociale: consum de droguri, alcool, țigări. Adolescenții sunt decepționați când au parte de prietenii false.

Relația de cuplu este văzută diametral opus de către fete și băieți: ele își doresc parteneri mai în vârstă, cu experiență, doresc să petreacă mult timp cu ei, la ei primeaza relațiile sexuale, libertatea.

Familia este sursă de identificare în gen pentru adolescenți, suportul afectiv din partea acesteia poate duce la configurarea unei identități autentice. Relația cu mama este mai apropiată (aceasta este confidentă) decât cea cu tata care apare sporadic, datorită serviciului. Principalele activități desfășurate împreună au loc în week-end: iarbă verde, vizitat bunici, mese de duminică. Frații și surorile sunt de asemenea surse de identitate de gen și au rol de inițiere în relațiile sociale. Bunicii pot fi de asemenea agenți în socializarea primară.

Relațiile conflictuale între părinți și copii pot duce la identitate socială negativă. Principalele motive sunt: lipsa comunicării, a încrederii și a libertății, expectanțe de ordin școlar din partea părinților neîndeplinite de către copii, comportamente anti-sociale ale adolescenților, neacceptarea prietenilor, stiluri vestimentare neadecvate, dependența financiară de părinți, obiceiuri și comportamente inadecvate (lipsa curățeniei, statul prea mult la calculator, vorbitul la telefon, ascultatul muzicii tare).

Ca și în cercetarea cantitativă, pe primul loc la nivelul modelelor se situează mama – exemplu de succes în viața de familie, urmează tatăl a cărui carieră poate fi luată drept reper. Cercetarea calitativă vine cu completări, reiese că adolescenții pot avea ca modele și profesori, diriginți – figuri emblematice și mentori; de asemenea regăsim și modele mass mediale precum vedete tv, oameni de afaceri. Atât în cercetarea cantitativă, cât și în cea calitativă, există adolescenți care spun că nu au nevoie de modele, aceștia ghidându-se după propriile principii, fiind autodidacți.

Identitatea etnică este definită prin ritualuri de trecere de la copilărie la adolescență în grupurile minoritare: Boritza - dansuri maghiare, Farsung – bal mascat, clopoțelul; dar și ritualuri generalizate care se regăsesc și în grupul majoritar: majoratul, prima relație, prima țigară. Discriminarea adolescenților etnici poate crea identitate socială negativă și stimă de sine scăzută. Cauzele pot fi: culoarea pielii, natura părului, limbajul deficitar.

Criza de identitate, ca moment de răscruce, poate avea ca sursă: intrarea într-un nou grup, presiunea și influența negativă a acestuia, crize legate de identitatea religioasă, decesul unui părinte, depresia, divorțul, sarcina nedorită, boala incurabilă, mobilitatea părinților în altă țară, experiențe marcante legate de școală (nu iau bac-ul, nu intră la facultate), decepții în dragoste sau comportamente anti-sociale: fuga de acasă, tentativele de suicid, consumul de alcool.

În ceea ce privește *aplicabilitatea rezultatelor desprinse din cercetare*, se poate spune că acestea pot fi folosite ca argumente pentru a determina schimbarea în mediul social românesc. Un prim pas ar fi elaborarea de politici sociale suportive pentru dezvoltarea abilităților și aptitudinilor adolescenților prin conturarea identității acestora. În acest mod se pot oferi oportunități de angajare pe viitor prin programe de consiliere-orientare profesională și vocațională.

Totodata se pot implementa programe de educație parentală care să diminueze decalajele de mentalitate și să îmbunătățească modul de comunicare între adolescenți și părinți. Prin acest tip de programe trebuie încurajată, de asemenea, diminuarea decalajelor de clasă socială la adolescenți.

Ar trebui, pe de altă parte, încurajați profesorii și diriginții, prin diferite programe școlare, de a avea activități de mentorat, consiliere, reeducare a unor valori, atitudini și comportamente preluate eronat din mass media, punându-se în acest mod accent pe educația civică, morală, sexuală, nu doar achiziționarea de informații.

Limitele investigației realizate se regăsesc în faptul că nu pot avea pretenția că am epuizat prin acest studiu problematica identității în contextul schimbărilor actuale, și nici că aceste concluzii la care am ajuns sunt de necontestat, fiecare aspect abordat poate constitui o temă distinctă de cercetare în studii mai ample, poate la nivel național, care să pună în lumină mult mai multe caracteristici.

Eșantionul, atât din cercetarea cantitativă, cât și cel din cercetarea calitativă nu furnizează date reprezentative la nivelul întregii populații, acesta furnizând date relevante doar pentru

măsurarea obiectivelor studiului. Rezultatele sunt valabile doar pentru populația investigată, prezentând o serie de tendințe ce pot fi extrapolate și la nivelul populației din care a fost extras eșantionul. Pot exista însă concluzii, care nu permit generalizări consistente la nivelul întregii populații.

Cercetările viitoare asupra problematicii expuse în această lucrare pot fi extinse și diversificate prin investigarea separată a coordonatelor identitare. Pot fi făcute corelații cu alte caracteristici socio-demografice ce nu au fost surprinse în lucrarea prezentă. De asemenea, studierea subiectului s-ar putea extinde și din punct de vedere al metodologiei studiate, instrumentele pot fi îmbunătățite, sau pot fi folosite alte strategii de culegere a datelor, prin realizarea de interviuri individuale și de grup cu părinții și profesorii adolescenților.

Consider că mi-am atins obiectivele propuse prin această teză, mi-a făcut plăcere să lucrez la ea, cred că m-a dezvoltat atât personal, cât și profesional.

Bibliografie

- Abric, J.C., (2002), *Psihologia comunicării. Teorii și metode*, Editura Polirom, Iași;
- Adams, G., Berzonsky, M., (2009), *Psihologia adolescenței. Manualul Blackwell*, Editura Polirom, Iași;
- Ajrouch, K.J., (2004), "Gender, Race and Symbolic Boundaries: Contested Spaces of Identity among Arab American Identity", *Sociological Perspectives*, 47, pp.371-394;
- Armsden, G.C., Greenberg, M.T., (1987), "The Inventory of Parent and Peer Attachment: Individual Differences and their Relationship to Psychological Well-Being in Adolescence", *Journal of Youth and Adolescence*, 16, pp.14-20
- Berk, L., (2006), *Child Development (Seventh Edition)*, Pearson and Longman Publishers, Illinois;
- Bracey, J.R., Bamaca, M.Y., Umana-Taylor, A.J., (2004), "Examining Ethnic Identity and Self-Esteem among Biracial and Monoracial Adolescents", *Journal of Youth and Adolescents*, 33, pp. 123-132;
- Caplan, P., Crawford, M., Hyde, J.S, Richardson, J., (1997), *Gender Differences in Human Cognition*, Oxford University Press, New York;

- Cavazos – Rehg, P.A., DeLucia – Waack, J.L., (2009), “Education, Ethnic Identity and Acculturation as Predictors of Self – Esteem in Latino Adolescents”, *Journal of Counseling and Development*, 87, pp. 47-54;
- Chelcea, S., (coord), (2006), *Psihosociologie: teorie și aplicații*, Editura Economică, București;
- Clerget, S., (2008), *Criza adolescenței. Căi de a o depăși cu succes*, Editura Trei, București;
- Cremer, D., Oosterwegel, A., (1998), *Collective Self-Esteem, Personal Self-Esteem, and Collective Efficacy in In-group and Out-group Evaluations*, University Press of Southampton;
- Coman, A., (2005), *Stereotipuri de gen în discursul publicitar. O incursiune în patriarhatul mediatic*. Editura Economică, București;
- Dacey, J., Travers, J., (1996), *Human Development. Across the Lifespan (Third Edition)*, Brown&Benchmark Publishers, Boston;
- DeCuir-Gunby, J.T., (2009), ”A Review of the Racial Identity Development of African American Adolescents: The Role of Education”, *Review of Educational Research*, 79, pp.103-124;
- Demir, B., Demir, H.K., Sönmez, E.I., (2010), “Sense of Identity and Depression in Adolescents”, *The Turkish Journal of Pediatrics*, 52, pp.68-72;
- Dincă, M., (2004), *Adolescenți într-o societate în schimbare*, Editura Paideia, București;
- Dworetzky, J., (1993), *Introduction to Child Development (fifth edition)*, West Publishing Company, San Francisco;
- Elias, M., Tobias, S., Friedlander, B., (2003), *Stimularea inteligenței emoționale a adolescenților*, Editura Curtea Veche, București;
- Erikson, E., (1968), *Identity. Youth and Crisis*, Norton Company Inc, New York;
- Gaylord-Harden, N., Ragsdale, B.L., Mandara, J., Richards, M.H., Petersen, A.C., (2007), “Perceived Support and Internalising Symptoms in African American Adolescent: Self-Esteem and Ethnic Identity as Mediators”, *Journal of Youth Adolescence*, 36, pp.77-88;
- Giddens, A., (2001), *Sociologie*, Editura All, București;
- Goffman, E., (1961), *Stigma*, Prentice Hall, EngleWood Cliffs;
- Goffman, E., (1990), *The Presentation of the Self in Everyday Life*, Penguin Books;
- Goodman, N., (1992), *Introducere în sociologie*, Editura Lider, București;
- Grunberg, L., (2002), *(R)evoluții în sociologia feministă: repere teoretice, contexte românești*, Editura Polirom, Iași;

- Guneri, O.Y, Sumer, Z.H., Yildirim, A., (1999), “Sources of Self Identity among Turkish Adolescents”, *Adolescence*, 34, pp. 535-547;
- Hammack, P.L., (2006), “Identity, Conflict and Coexistence: Life Stories of Israeli and Palestinian adolescents”, *Journal of Adolescent Research*, 21, pp. 323- 371;
- Harwood, R., Miller, S., Vasta, R., (2010), *Psihologia copilului*, Editura Polirom, Iași;
- Humphreys, T., (2007), *Stima de sine. Cheia pentru viitorul copilului tău.*: Editura Elena Francisc, București;
- Iluț, P., (2001), *Sinele și cunoașterea lui*, Editura Polirom, Iași;
- Iluț, P., (2009), *Psihologie socială și sociopsihologie*, Editura Polirom, Iași;
- Jurcan, D., (2005), *Identitate și societate. Modele aspiraționale în tranziție*, Editura Eikon, Cluj Napoca;
- Kelly, G., (1996), *Sexuality Today. Fifth Edition*, McGraw Hill Companies, Boston;
- Kiang, L., Fuligni, A.J., (2010), “Meaning in Life as a Mediator of Ethnic Identity and Adjutement among Adolescents from Latin, Asian and European American Backgrounds”, *Journal of Youth Adolescence*, 39, pp.1253-1264;
- Klaczynski, P.A., Goold, K.W., Mudry, J.J., (2004), “Culture, Obesity, Stereotypes, Self-Esteem and the Thin Ideal: A Social Identity Perspective”, *Journal of Youth and Adolescence*, 33, pp.307-317;
- Kroger, J., (2000), *Identity Development. Adolescence Through Adulthood*, Sage Publications, London;
- Kulik, L., (2000), “Gender Identity, Sex Tippyng of Occupations, and Gender Role Ideology among Adolescents: Are They Related”, *International Journal for the Advancement of Counselling*, 22, pp. 43-56;
- Larousse, (1993), *Dicționar de sociologie*, Editura Univers Enciclopedic, București;
- Larousse, (1993), *Dicționar de psihologie*, Editura Univers Enciclopedic, București;
- Lynn, D., (1969), *Sex-role Identification. A Theoretical Formulation*, MrCutrhan Publishing Corporation, Berkley;
- Luca, S. A., (2009), *Identitatea socioculturală a tinerilor*, Editura Institutul European, Iași;
- Marcell, A.V., (1995), “Ethnicity, Identity Formation and Risk Behavior among Adolescents of Mexican Descent”, *Journal of School Health, The Education Digest*, 60, pp.58;

- Marcelli, D., Berthaut, E., (2007), *Depresie și tentative de suicid la adolescenți*, Editura Polirom, Iași;
- Marcelli, D., Braconnier, A., (2004), *Tratat de psihopatologia adolescenței*, Editura Fundația Generației, București;
- Marshall, G., (1998), *Dictionary of Sociology*, Oxford University Press;
- Mitrofan, I., (2003), *Cursa cu obstacole a dezvoltării umane*, Editura Polirom, Iași;
- Muntean, A., (2006). *Psihologia dezvoltării umane*, Editura Polirom, Iași;
- Modrea, M., (2006), *Imagine de sine și personalitate în adolescență*, Editura Aliter, Focșani;
- Molina, C., Pastor, C., Violant, V., (2011), “Parental Education as Health Protection Factor in Vulnerable Childhood and Adolescence”, *Revista de Cercetare și Intervenție Socială*, 34, pp. 38-55, Iași;
- Neculau, A., (coord.), (2004), *Manual de psihologie socială*, Editura Polirom, Iași;
- Phinney, J.S., Cantu, C.L., Kurtz, D.A., (1997), “Ethnic and American Identity as Predictors of Self-Esteem among African American, Latino and White Adolescents”, *Journal of Youth and Adolescence*, 26, pp. 165-186;
- Poole, M.E., (1983), *Youth: Expectations and Transitions*, Routledge Inc, Melbourne;
- Radu, I., (coord.), (1994), *Psihologie socială*, Editura Exe, Cluj Napoca;
- Radu, N., (1995), *Psihologia vârstelor. Adolescența. Schiță de psihologie istorică*, Editura Fundația Română de Măine, București;
- Rădulescu, S. M., (1994), *Sociologia vârstelor. Societatea și ciclul uman de viață*, Editura Hyperion XXI; București;
- Rădulescu, M., (1999), *Adolescența între normalitate și devianță*, Editura Teora, București;
- Runcan, P.L., Iovu, M.B., (2013), “Emotional Intelligence and Life Satisfaction in Romanian Highschool Adolescents: The Mediating Role of Self-Esteem and Social Support”, *Revista de cercetare și intervenție socială*, 40, pp. 137-148, Iași;
- Santrock, J., (1996), *Adolescence*, Brown& Benchmark Publishers, Chicago;
- Santrock, J., (1996), *Child Development (Seventh Edition)*, Brown& Benchmark Publishers, Chicago;
- Scârnci, F., 2009, *Introducere în sociologia identității*, Editura Universității Transilvania, Brașov;

- Schwartz, S., Mullis, R., Waterman, A., Dunham, R., (2000), "Ego Identity Status, Identity Style and Personal Expressiveness: An Empirical Investigation of Three Convergent Constructs", *Journal of Adolescent Research*, 15, pp. 504-523;
- Seiffge-Krenke, I., (1999), "Families with Daughters, Families with Sons: Different Challenges for Family Relationships and Marital Satisfaction?", *Journal of Youth and Adolescence*, 28, pp. 325-343;
- Sells, S., (2007), *Adolescenți scăpați de sub control*, Editura Humanitas, București;
- Sică, L.S., (2009), "Adolescents in Different Contexts: The Exploration of Identity Through Possibles Selves", *Cognition, Brain, Behavior. An Interdisciplinary Journal*, Volume XIII, 3, September, pp.221-252;
- Stănciulescu, E., (1997), *Sociologia educației familiale*, Editura Polirom, Iași;
- Stănciulescu, E., (1997), *Teorii sociologice ale educației*, Editura Polirom, Iași;
- Steinberg, L., Lerner, R.M., (2004), "The Scientific Study of Adolescence: A Brief History", *The Journal of Early Adolescence*, 24, pp. 45-56;
- Stojković, I., (2013), "Pubertal Timing and Self-Esteem in Adolescents: the Mediating Role of Body Image and Social Relations", *European Journal of Developmental Psychology*, 10, pp.359-377, Routledge;
- Sudres, J.L., Lienard, A., (1995), *L'adolescent, son corp, sa therapie*, Editions Hommes et Perspectives, Paris;
- Șchiopu, U., (2008), *Psihologia modernă. Psihologia vârstelor*, Editura România Press, București;
- Tarrant, M., North, A.C., și Hargreaves, D.J., (2004), "Adolescents' Intergroup Attributions: a Comparison of Two Social Identities", *Journal of Youth and Adolescence*, 33, pp. 177-185;
- Tynkkynen, L., Vuori, J., Aro, K.S., (2012), "The Role of Psychological Control, Socioeconomic Status and Academic Achievement in Parents' Educational Aspirations for their Adolescent Children", *European Journal of Developmental Psychology*, 9, pp.695-711;
- Tom, D., (2005), *Regăsirea echilibrului. Pași esențiali pentru a găsi împlinirea în muncă și în viața personală*, Editura Curtea Veche, București;
- Tudose, C., (2005), *Gen și personalitate*, Editura Tritonic, București;

- Umana Taylor, A.J., Diversi, M., Fine, M.A., (2002), “Ethnic Identity and Self-Esteem of Latino Adolescents: Distinctions Among the Latino Populations”, *Journal of Adolescent Research*, 17, pp. 303 – 329;
- Vallières, S., (2013), *Trucuri psihologice pentru părinți. Educația adolescenților*, Editura Polirom, Iași;
- Vlăsceanu, L., (2007), *Sociologie și modernitate*, Editura Polirom, Iași;
- Weisz, C., Wood, L., (2005), “Social Identity Support and Friendship Outcomes: A Longitudinal Study Predicting Who Will Be Friends and Best Friends for Four Years Later”, *Journal of Social and Personal Relationships*, 22, pp. 416-434;
- Westerlund, M., Santtila, P., Johansson, A., Jern, P., Sandnabba, K., (2012), “What steers them to the “wrong” crowd? Genetic influence on adolescents’ peer-group sexual attitudes”, *European Journal of Developmental Psychology*, 9, pp. 645-664;
- Worthington, R., Savoy, H., Dillon, F., Vernaglia, E., (2002), “Heterosexual Identity Development: A Multidimensional Model of Individual and Social Identity”, *The Counseling Psychologist*, 30, pp. 496-533;
- Zimmerman, M.A., Caldwell, C.H., (2012), “Natural Mentors, Racial Identity and Educational Attainment Among African American Adolescents: Exploring Pathways to Success”, *Child Development*, 83, pp. 1196-1212, Michigan;
- Zucker, K., (2005), “Gender Identity Disorder in Children and Adolescents”, *Annual Review of Clinical Psychology*, 1, pp. 467-468;
- *** (1998), *Dicționarul explicativ al limbii române*, Editura Univers Enciclopedic, București;